

XORAZM VILOYATI IQTISODIYOTINING RIVOJLANISHIDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNING O'RNI

Nurullayeva Kuvonch Xudayberdiyevna, Xorazm Ma'mun
akademiyasi tadqiqotchisi

THE ROLE OF SMALL BUSINESS AND PRIVATE ENTREPRENEURSHIP IN THE DEVELOPMENT OF THE ECONOMY OF KHORAZM REGION

Nurullayeva Kuvonch Khudaiberdiyevna, researcher at
Khorezm Ma'mun Academy

РОЛЬ МАЛОГО БИЗНЕСА И ЧАСТНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В РАЗВИТИИ ЭКОНОМИКИ ХОРЕЗМСКОЙ ОБЛАСТИ

Нуруллаева Кувонч Худайбердиевна, научный
исследователь Хорезмской академии Маъмуна

<https://orcid.org/0009-0001-9756-8799>

e-mail:

nurullayevakuvonch@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada Xorazm viloyatining iqtisodiy rivojlanishida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatining o'ri va ahamiyati, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sohasining milliy iqtisodiyotda tutgan o'ri masalalari haqida so'z yuritilgan. Unda Xorazm viloyatining iqtisodiy salohiyatini rivojlantirish uchun olib borilgan chora-tadbirlar va ularning kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sohasida erishilgan natijalari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: kichik biznes va xususiy tadbirkorlik, islohot, yalpi ichki mahsulot, Xorazm viloyati, kredit, bandlik.

Abstract: This article discusses the role and importance of small business and private entrepreneurship in the economic development of Khorezm region, the role of small business and private entrepreneurship in the national economy. It analyzes the measures taken to develop the economic potential of the Khorezm region and their results in the field of small business and private entrepreneurship.

Key words: small business and private entrepreneurship, reform, gross domestic product, Khorezm region, credit, employment.

Аннотация: В данной статье рассматриваются роль и значение малого бизнеса и частного предпринимательства в экономическом развитии Хорезмской области, роль малого бизнеса и частного предпринимательства в национальной экономике. Анализируются принимаемые меры по развитию экономического потенциала Хорезмской области и их результаты в сфере малого бизнеса и частного предпринимательства.

Ключевые слова: малый бизнес и частное предпринимательство, реформа, валовой внутренний продукт, Хорезмская область, кредит, занятость.

KIRISH. Mustaqillikka erishilgan dastlabki yillardan kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishga mamlakat iqtisodiy

salohiyatini yuksaltiruvchi muhim sohalardan biri sifatida alohida e'tibor qaratildi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 53-moddasida:

“Bozor munosabatlariga qaratilgan O‘zbekiston iqtisodiyotining negizini har xil shakllardagi mulk tashkil etadi. Davlat iste’molchilar huquqi ustunligini hisobga olgan holda barcha mulk shakllarining teng huquqliligi va huquqiy jihatdan teng muhofaza etilishini kafolatlaydi”[8], - deb belgilab qo‘yilganligi iqtisodiyotning nodavlat sektori shakllanishida mulkni davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish jarayonlarining ta’siri katta bo‘ldi. Bunda iqtisodiyotning shakllanishida mulkni davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish jarayonlarining ta’siri ahamiyatli bo‘ldi. Bu boradagi islohotlarning maqsadga yo‘naltirilganligi, har tomonlama asoslanganligi va izchilligini ta’minlash maqsadida davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish dasturi ishlab chiqilib, iqtisodiyotning barcha tarmoq va sohalarida bosqichma-bosqich amalga oshirildi.

Respublika fuqarolarida mulkka bo‘lgan munosabatni o‘zgartirish, dehqonlarda yerga egalik hissini shakllantirish borasida amalga oshirilgan iqtisodiy islohotlarning izchil bajarilishi natijasida qishloq xo‘jaligi sohasida chuqur o‘zgarishlar ro‘y berdi. Amalga oshirilgan islohotlarning dastlabki kunlaridan boshlab, Xorazm viloyat iqtisodiyotida mulkni davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish bo‘yicha chora-tadbirlar tizimli ravishda amalga oshirildi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI.

Tadqiqotda statistik tadqiqot usuli, tizimlashtirish va tarixiy-qiyoslash usullaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR. O‘zbekiston Respublikasi mustaqilligining dastlabki yillarida tadbirkorlik uchun keng imkoniyatlar yaratildi, yangi ish uslublari joriy etildi. Mavjud imkoniyatlardan unumli va to‘laqonli foydalanishga harakat qilindi. 1994-yilgacha viloyat bo‘yicha 9 ta sohada mulklarni davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish asosan tugallandi. Bularga mahalliy sanoatning 23 ta korxonasi, maishiy xizmatning 963 ta shoxobchasi, davlat savdosining 337 ta do‘koni va 7 ta bazasi, matlubot jamiyatlari uyushmasining 512 ta do‘koni va Urganch savdo bazasi, viloyat “Qoptayyorlovsavdo” birlashmasining 385 ta savdo shoxobchasi, viloyat “Mevasabzavotuzumsanoat” birlashmasining 79 ta savdo shoxobchasi, “Minavtotrans”ning 4 ta korxonasi, viloyat bo‘yicha jami 2325 ta mulk aksionerlik jamiyatlari, jamoa mulklari va xususiylashtirish

mulkka aylantirildi. Bu viloyatda xususiylashtirish bo‘yicha belgilangan vazifalar 114 foizga ado etildi demakdir[10].

Respublikada amalga oshirilayotgan islohotlar iqtisodiyotning makroiqtisodiy barqarorlikni ta’minlash, yalpi ichki mahsulotning 104,5 foiz miqdorida o‘sishi, sanoat mahsuloti ishlab chiqarishning 7,6 foizga, qishloq xo‘jaligi mahsuloti yetishtirishning 6,2 foizga, chakana savdo tovar aylanmasining 8,7 foizga, aholiga pulli xizmatlar ko‘rsatishning 14,2 foizga ko‘payishi imkonini berdi[11].

Vazirlar Mahkamasining 1999-yil 13-maydagi “1999-2001 yillarda Xorazm viloyatida bozor islohotlarini chuqurlashtirish va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishni jadallashtirish dasturi to‘g‘risida”gi qarori[7] asosida uch yil davomida viloyatning yillik o‘rtacha yalpi mahsuloti 1998-yilga nisbatan 13 foizga o‘sdi. O‘rta va kichik biznes taraqqiyoti uchun bu davrda byudjetdan tashqari jamg‘armalar va tijorat banklaridan 4,0 milliard so‘m kredit resurslari yo‘naltirildi. Yangi ish o‘rinlari yaratilgani natijasida ushbu sektorda qo‘shimcha ravishda 20 ming nafarga yaqin odam ish bilan ta’minlandi[12].

2002-yilda mamlakatda faoliyat ko‘rsatayotgan kichik va o‘rta biznes korxonalari soni 200 mingdan oshib ketdi, ulardan 168,6 mingtasini mikrofirmalar tashkil etdi. Kichik biznes va xususiylashtirishga kreditlar ajratish tizimi ancha yaxshilandi, ajratilgan mikrokreditlar hajmi 2,5 barobarga ko‘payib, 18 milliard so‘mni tashkil etdi. Kichik va o‘rta biznes korxonalarining yalpi ichki mahsulot ishlab chiqarishdagi ulushi 31,6 foizdan 33 foizga o‘sdi[13].

2002-yili korxonalarini davlat tasarrufidan chiqarish, kichik va o‘rta biznesni, tadbirkorlikni rivojlantirish yuzasidan muayyan ishlar olib borildi. Shu o‘rinda bir yilda 2250 ta turli mikrofirmalar, kichik va o‘rta korxonalar tashkil etilganligini aytib o‘tish lozim[14].

2005-yilda BMT Taraqqiyot dasturining “Barqaror daromad manbaini shakllantirish” yo‘nalishi bo‘yicha Qoraqalpog‘iston Respublikasi va Xorazm viloyati hududiy vakolatxonasi mas‘ul xodimi T.Torebayev viloyatda biznes inkubatorlar tarmog‘i orqali grant mablag‘larini kichik va xususiylashtirishga yo‘naltirish istiqbollari hamda bu boradagi mavjud muammolarni o‘rganishga va o‘z navbatida viloyat

iqtisodiyotiga Xalqaro donor tashkilotlarining mablag'larini jalb qilishda hamda kichik va xususiy biznes subyektlarini qo'llab-quvvatlashda amaliy yordam berish maqsadida tashrif buyurdi[15].

Viloyatda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish maqsadida belgilangan reja asosida harakat qilayotgan ishlab chiqarish va ijtimoiy infratuzilmani, shu jumladan, kasanachilikni rivojlantirish hisobiga yangi ish o'rinlari tashkil etish uchun intilayotgan fuqarolarga kreditlar va mikrokreditlar yaratish borasida amaliy yordam ko'rsatildi. 2008-yili viloyatdagi bank bo'limlari tomonidan kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash uchun ajratilgan kreditlar miqdori 47,1 mlrd so'mni tashkil qilib, 2007-yilga nisbatan 56,7 foizga oshdi. Mazkur o'sish ko'rsatkichlari vohada tadbirkorlikning investitsiya faoliyatini rivojlantirishda banklarning roli tobora oshib borayotganligidan darak beradi. Ushbu tadbirlar natijasida viloyatda tadbirkorlar tomonidan yaratilgan yangi ish o'rinlari soni 57,2 foizga ko'paydi[16].

Rivojlangan mamlakatlarda ham, O'zbekistonda ham har yili yaratilayotgan yangi ish o'rinlarining yarmidan ortig'i kichik va xususiy tadbirkorlikka to'g'ri keladi[9]. Respublika va viloyat statistika idoralari ma'lumotlariga ko'ra 2008-yili mamlakatda yangi tashkil qilingan barcha ish o'rnidan 374 mingtasini ya'ni 56,7 foizi kichik biznes ulushiga to'g'ri kelsa, aholi nisbatan tig'iz yashaydigan hududlardan bo'lgan Xorazm viloyatida 371000 ish o'rnidan 21,2 mingga, ya'ni 57,1 foizga kichik biznes hisobidan ochilgan[17]. Mamlakat yalpi ichki mahsulotida 1991-yildan 2009-yilgacha sanoat ulushi 2 barobar, ya'ni 11 foizdan 23,6 foizga, xizmat ko'rsatish sektorining ulushi 16,3 foizdan 47,2 foizga, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning ulushi 1,5 foizdan 50,1ga o'sdi.

"Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik yili davlat dasturi to'g'risida"gi qarorda[6] kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarini axborot bilan ta'minlash, shuningdek, kadrlar tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish masalalarida ularga konsultativ ko'mak berish tizimini yanada rivojlantirish alohida ta'kidlangan. Ana shu maqsadda respublika miqyosida, shu jumladan, Xorazm viloyatida mutasaddi tashkilotlar tomonidan tadbirkorlikni har tomonlama rivojlantirish, belgilangan dasturlarni bajarish maqsadida nazariy-

amaliy jihatdan tushuntirish ishlari namunaviy yo'lga qo'yildi. Qonunlar, qarorlar va tadbirkor uchun muhim bo'lgan qoidalar mujassamlashgan maxsus kitoblar, o'quv qo'llanmalari, bukletlar tayyorlanib ularga havola etildi. Savdo-sanoat palatasi, hunarmand boshqarmasi va qator tashkilotlar o'tkazgan tadbirlarda tadbirkorlar faoliyatlarida muhim bo'lgan tavsiya, maslahatlarni olishdi. Adliya tizimi tomonidan har haftada joylarda tashkil qilingan ochiq eshiklar kunidagi muloqotlar tadbirkorlarning huquqiy-iqtisodiy savodxonligini oshirish imkonini berdi.

Yagona oyna tizimi nafakat kichik biznes subyektlari ishbilarmonlar, balki fuqarolarning ham tadbirkorlik bo'yicha qiziqtirgan savollarga javob berib, aynan Urganch shahri va Gurlan tumanida ushbu tizim faoliyati sezilarli takomillashdi[18]. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining yalpi hududiy mahsulotdagi ulushi 56,3 foizga yetkazildi. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik yili davlat dasturi tadbirlarini amalga oshirish uchun 50,2 milliard so'm miqdorida mablag'lar sarflandi. Viloyatda 3 oy mobaynida 14196 ta yangi ish o'rinlari tashkil etildi, ularning 87,2 foizi kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sohasiga to'g'ri keldi[19].

2012-yilga kelib kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlariga tijorat banklari tomonidan 2011-yilga nisbatan 1,4 barobar ko'p hajmda kredit va mikrokreditlar ajratildi. Umuman olganda, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni jadal rivojlantirishni rag'batlantirish borasidagi chora-tadbirlar amalga oshirildi[20].

"2013-2015 yillarda Xorazm viloyatini kompleks rivojlantirish dasturi" doirasida ishbilarmonlik muhitini takomillashtirish bo'yicha amalga oshirilgan tadbirlar natijasida 879 ta yangi kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari tashkil etildi. Tijorat banklari tomonidan kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlariga 230,7 mlrd so'm yoki 2012-yilga nisbatan 65,2 mlrd so'm 39,4 foizga ko'p kredit mablag'lari ajratildi[21].

Bundan tashqari O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 17-noyabrdagi "Hunarmandchilikni yanada rivojlantirish va hunarmandlarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5242-son[1], 2018-yil 26-apreldagi "Fermer, dehqon xo'jaliklari va tomorqa yer egalari faoliyatini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi

PQ-3680-son[2], 2018-yil 7-iyundagi “Har bir oila – tadbirkor” dasturini amalga oshirish to‘g‘risida”gi PQ-3777-son[3], 2018-yil 27-iyundagi “Yoshlar – Kelajagimiz” Davlat dasturi to‘g‘risida”gi PF-5466-son[4] Farmonlari va 2018-yil 14-iyuldagi “Aholi bandligini ta’minlash borasidagi ishlarni takomillashtirish va samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-3856-son[5] qarorlari asosida imtiyozli kreditlar tadbirkorlarga ajratildi. Tadbirkorlik sohasi nafaqat iqtisodiyotning o‘sish sur‘atlarini jadallashtirishda, balki mamlakat uchun nihoyatda muhim bo‘lgan bandlik va aholi daromadlarini oshirish masalalarini hal etishda ham yetakchi o‘rin tutadi. Shu sababli, kichik biznes subyektlari faoliyatining samaradorligini oshirish muhim hisoblanadi.

XULOSA. Muxtasar qilib aytganda, mustaqillik yillarida mamlakatda, ayniqsa, 2018-2021-yillar davomida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishning tizimli chora-tadbirlari ko‘rilishi va aholini tadbirkorlik faoliyatiga keng jalb qilish, hunarmandchilik, kasanachilik, tadbirkorlik faoliyatining boshqa sohalarida bandligini ta’minlash, ularning barqaror daromad manbalari shakllanishiga shart-sharoitlar yaratish borasida dasturiy chora-tadbirlarning amalga oshirilishi natijasida aholining, asosan, chekka hududlardagi ijtimoiy-iqtisodiy himoyaga muhtoj oilalarning holati yaxshilanishiga ko‘maklashdi.

Bundan tashqari, kichik biznes, oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish, aholi bandligini ta’minlash, xotin-qizlar va yosh avlod tashabbuslari dasturlari bo‘yicha o‘tkazilgan izchil islohotlarning samarasi o‘laroq bugungi kunda respublika milliy iqtisodiyotida band bo‘lgan aholining yarmidan ko‘pi shu sohada mehnat qilib, yildan-yilga yangi yaratilayotgan ish o‘rinlarining uchdan bir qismi ushbu soha hissasiga to‘g‘ri kelmoqda. Bu hodisa jamiyatda yangicha dunyoqarashga ega, harakatchan avlodni, ya’ni tadbirkorlar, mulkdorlar toifasining paydo bo‘lishiga olib keladi. Bunday qatlam mamlakatning iqtisodiy taraqqiyoti asosi hamda ijtimoiy tayanchi hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 20.11.2017-y., 06/17/5242/0280-son.

2. Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 27.04.2018-y., 07/18/3680/1110-son.
3. Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 08.06.2018-y., 07/18/3777/1325-son.
4. Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 28.06.2018-y., 06/18/5466/1527-son.
5. Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 17.07.2018-y., 07/18/3856/1515-son.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. 07.02.2011-yil, 1474-son. <https://lex.uz/docs/-1745082>.
7. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori. 13.05.1999-yil, 243-son. <https://lex.uz/docs/-1559245?ONDATE=13.05.1999>.
8. Abdullayev A. va boshqalar. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik: tashkil etish, rejalashtirish, boshqarish. T., 2005. –B. 18.
9. Hamroyev N. Tadbirkorlik asoslari. T., 2010. –B.32.
10. Хоразм хақиқати газетаси, 1994 йил 15 февраль.
11. Хоразм хақиқати газетаси, 2001 йил 17 октябрь.
12. Хоразм хақиқати газетаси, 2002 йил 2 февраль.
13. Хоразм хақиқати газетаси, 2002 йил 20 июль.
14. Хоразм хақиқати газетаси, 2003 йил 24 февраль.
15. Хоразм хақиқати газетаси, 2005 йил 5 февраль.
16. Хоразм хақиқати газетаси, 2009 йил 11 март.
17. Хоразм хақиқати газетаси, 2009 йил 16 май.
18. Хоразм хақиқати газетаси, 2011 йил 18 июнь.
19. Хоразм хақиқати газетаси, 2011 йил 27 апрель.
20. Хоразм хақиқати газетаси, 2012 йил 28 июль.
21. Хоразм хақиқати газетаси, 2013 йил 6 ноябрь.